

Marta Toncrová – Silva Smutná (eds.), LIDOVÉ PÍSNĚ Z PODHORÁCKA I. NÁMĚŠŤSKO A VELKOBÍTEŠSKO. Muzeum Vysočiny Třebíč, p. o., a Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno, Třebíč – Brno 2011, 512 + 8 s.–; Lucie Uhlíková – Martina Pavlicová – Milada Bimková (eds.), LIDOVÉ PÍSNĚ A TANCE Z RATÍŠKOVIC. Obec Ratíškovice a Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno, Ratíškovice – Brno 2011, 126 s., přiloženo CD, V RATÍŠKOVSKÉM HRUBÉM POLI. Slovácký mužský pěvecký sbor Ratíškovice a hosté, VH studio, Ratíškovice 2011.–

Za pozornost stojí dvě publikace z poslední doby, kdy se k vydání primárně užitého díla spojila regionální resp. místní instituce s vědeckým ústavem, a výsledek tím získal navíc výzkumnou hodnotu. Publikace *Lidové písně z Podhorácka I* sleduje především praktické cíle (zdroj repertoáru pro místní folklorní soubory, školy apod.); aby však zároveň mohla být zodpovědným podkladem pro odborné bádání, navázalo velkobítešské působiště Muzea Vysočiny Třebíč spolupráci s brněnským pracovištěm Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.

Úvodem práce vymezují editorky ve svých doprovodných studiích sledovaný region a subregiony. Marta Toncrová (EÚ Brno) připomíná nejednoznačnost pojmu Podhorácko a z hlediska jeho vydělení jako národopisné oblasti se přiklání k pojetí Josefa Františka Svobody (*Od Horácka k Podyjí* 1924/1925, č. 2, s. 17–20). Jako základ prvního svazku edice podhoráckých lidových písní (Náměšťsko a Velkobítešsko) byly vybrány tři stovky odpovídajících písňových titulů z brněnských

akademických fondů a doplněny o zápisy ze současných výzkumů a z dalších zdrojů. Z význačných sběratelů působících v oblasti a věnujících pozornost zpěvním příležitostem, osobnostem interpretů a pečlivé pasportizaci písní jsou ve studii jmenováni mj. Vratislav Bělík, Bohuslav Indra, Hynek Bím, Františka Kyselková a Robert Smetana, pro komparační práci je zdůrazněn význam rukopisné sbírky Jana Jurečky, jež nemohla být vzhledem k absenci nápěvů v edici využita. Autorka se dále podrobně věnuje struktuře edice a v závěru své studie se zaměřuje na hudební stránku podhoráckých písní.

Druhá z editorek, Silva Smutná (MV Třebíč), nejprve charakterizuje subregion středního Podhorácka (Náměšť nad Oslavou, Velká Bíteš, Mohelno a několik desítek vesnic) jako celek sdílející po mnoho staletí společnou historii. Z hlediska tradiční kultury začala být oblast systematicky prozkoumávána teprve před několika léty, mnoho současných aktivit navazuje na lidové obyčeje a slavnosti. Jádrem studie tvoří líčení konkrétních jevů v rámci jednotlivých etap tradičního obyčejového cyklu na Podhorácku. Zvykoslovný cyklus roku otevírá autorka obdobím masopustu a končí svátkem Tří králů. Popisuje novodobé transformace tradičních zvyků a zdůrazňuje význam institucionální podpory a především činnosti folklorních souborů pro revitalizaci obyčejů (*královničky*). Předpokladem však zůstává obeznámenost současných folklorních tvůrců a realizátorů s kvalitními historickými popisy a záznamy někdejších sběratelů – v tom také spočívá hlavní význam odborně (kriticky, výkladově) pojatého vydávání těchto archiválií.

Písňový materiál je v rámci edice tematicky, žánrově a funkčně rozčleněn na písně milostné, vojenské a rekrutské, žertovné a pijácké, písně ke kalendářním obyčejům, k obyčejům životního cyklu, o řemeslech a stavech, k tanci, písně epické, ukolébavky. Tato kombinace klasifikačních kritérií přináší ve výsledku srozumitelný reprezentativní pohled na písňový repertoár zvolené oblasti. Na pozadí vytríbených folklorních textů lze zaslechnout ohlasy kramářské lyriky (č. 35, 58, 157, 161) a epiky, balad a legend (32, 46, 93, 106, 112, 140, 264, 329, 332, 337), guberniálního (42, 46, 60, 149, 263, 268, 276, 277, 298, 324) a ještě staršího repertoáru (15, 53, 65, 71, 75, 266, 290–292, 298), novější písňové vrstvy a lidovky (61, 117, 120, 152, 185, 186, 299). Z hudebně stylového hlediska většina písní přísluší k tzv. západnímu, instrumentálnímu typu a oproti klasickým nápevům je patrný nárůst melodií pololidového charakteru (55, 61), což je přirozeně dáno časovým obdobím zápisů (po roce 1900). Ukázkově je připojena i nová zlidovělá tvorba (*Ale kdybys ty, Jeničku, věděl*).

Písně jsou otištěny ve sběratelském znění, opraveny jsou zjevné chyby a pravopis. Relativní úplnost pasportizačních údajů je již výsledkem odborného zaškolení sběratelů, především na základě zásad vytyčených předními badateli v rámci akce Lidová píseň v Rakousku. Prakticky je závěrečný vydavatelský servis (rejstříky lokalit, sběratelů a interpretů); barevná příloha přibližuje formou faksimile podobu rukopisů a přináší řadu dokumentárních fotografií současného pojetí tradičních obyčejů na středním Podhorácku.

Druhá publikace, *Lidové písně a tance z Ratíškovice*, je rovněž cílena k praktickému užívání a bude plnit také funkci dokumentární a reprezentační. Ani v případě této

lokální sbírky nepodcenili její vydavatelé potřebu vědecky podloženého přístupu: odborné i materiálové zázemí opět poskytlo brněnské pracoviště Etnologického ústavu.

Do edice *písní* ze slovácké obce Ratíškovice vybrala Lucie Uhlíková z ústavních sbírkových fondů převážně dosud nepublikované písňové záznamy a rozčlenila je do čtyř oddílů, výstižně vyjadřujících vývoj sběratelské metody. Z roku 1906 pocházejí záznamy Josefa Kračmera, jimiž reagoval na výzvu Leoše Janáčka ke sběru písní v rámci výše zmíněné akce. Zápisy nejsou zatíženy estetizujícím přístupem, odrážejí místní zpěvní repertoár v celé žánrově šíři a z hlediska textů i notace mají solidní úroveň. V roce 1907 zapisoval v Ratíškovici Janáčkův spolupracovník Hynek Bím, představitel moderních metod sběru (podrobná pasportizace, sluchová věrohodnost v zápisu textu i nápevu včetně ozdob a obměn). Zápisy Jana Poláčka z let 1949–1958 sledují především dokumentační a popularizační účely s cílem uchovat slováckou lidovou píseň pro příští generace. Konečně hudební vědec a etnograf František Dobrovolný pořídil rigorózní přepisy rozhlasových nahrávek z roku 1956; vzhledem k účelu vydání byla jeho notace poněkud upravena. Jak zdůrazňuje editorka, lidová píseň je živý a stále se proměňující projev, jehož kriticky vydaná podoba má být pro běžného uživatele pomůckou a inspirací, nikoli zákonem. Textová a hudební kritika jsou ovšem provedeny na vysoké úrovni, srovnávací poznámky odkazují k řadě textových variant v širokém spektru moravských, slezských, slovenských a zčásti i českých sbírek a žánrová nepředpojatost záběru dává zaznít i názvukům kramářských (např. č. 39), společenských (3) a pololidových písní (15, 16) či lidovky (20, 60). Připojené CD přináší

výběr z ratiškovických písní ve výrazném podání současných místních interpretů a jejich hostů, doplněný drobnou retrospektivní nahrávkou z roku 1949.

Sbírku lidových *tanců* z Ratiškovic, kterou ze svých terénních zápisů z let 1950–1951 sestavila sběratelka Milada Bimková, prezentuje v rámci publikace Martina Pavlicová. Podoba sbírky svědčí o stavu poznání etnochoreologie na počátku 50. let 20. století: jediným dostupným způsobem záznamu lidového tance byla deskripce doplněná grafickými značkami. Sběratelka nepožadovala své zápisy při tanečních příležitostech, ale čerpala z vyprávění a předvádění několika respondentů. K podchycení hudební stránky tanců se spojila s hudebním skladatelem Janem Seehákem a navázala spolupráci s někdejší Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Brně (vedle Kyjovska zapisovala i v dalších oblastech Slovácka). Edice v zásadě respektuje autorčinu předlohu, bylo přistoupeno jen k nutným redakčním úpravám. Podle editorky vypovídají někdy zápisy více o samotném sběrateli než o dobovém obrazu folkloru, je však třeba šetřit každou zmínku, neboť tento materiál patří k cennému, dlouho sběratelsky i badatelsky opomíjenému kulturnímu dědictví. Významným časovým dokumentem je také závěrečný soubor černobílých fotografií ve výběru Jana Krista (tance, taneční hry, folklorní soubory a muzikantská seskupení).

Edice podhoráckého a ratiškovického zpěvního a tanečního repertoáru jsou příkladem vydavatelsky pečlivě ošetřených sbírek lidových písní a tanců, u nichž vyváženost odborné a efektivní složky umožňuje plnohodnotné využití ze strany badatelů i široké veřejnosti.

Jiří Traxler (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Jana Bělová, FUNERÁLNÍ LITINA VE STŘEDNÍ EVROPE. Praha, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy 2011, 379 stran + obrazové přílohy.–

Funerální litina, respektive funerální litinová plastika, jejíž primární funkcí bylo označit místo posledního odpočinku člověka a která od první a zejména druhé poloviny 19. století představovala nedílnou součást české krajiny i hřbitovů, stála až na drobné výjimky dlouho mimo odborný zájem řady společenskovedních oborů. Tuto vzniklou mezeru se alespoň částečně pokusila zaplnit práce Jany Bělové, odborné pracovnice Muzea hlavního města Prahy.

Prostřednictvím detailního terénního výzkumu předložila rozsáhlou inventarizaci pozůstalé funerální plastiky z litiny na území Čech (Berounsko, Hořovicko, Podbrdsko, Rokycansko, Rožmitálsko, severní a jižní Plzeňsko) a Moravy (Blanensko a Olomoucko), kterou porovnávala s obdobnými funerálními artefakty v Německu, Polsku a Rakousku. Vytyčila základní typologii a ikonografii litinových výrobků s funerální tematikou v 19. století a předložila do detailů dovedený popis funerálních artefaktů v dochovaných výrobních a obchodních vzornících, a to jak německé (např. Pruské královské železářny v Berlíně, Pruské královské železářny v Gliwici, železářny v Saynu a Tangerhütte), tak i české a moravské proveniencí (např. anonymní vzorníky uložené v Berouně, vzorník z Hořovic, Fürstenberský vzorník z Nového Jáchymova, dále vzorníky Železáren Maxe Hopfengärtnera v Holoubkově, Železáren města Rokycan v Klabavě, valdštejnských železáren, Arcibiskupských železáren v Rožmitálu nebo blanenských železáren).

Za vůbec nejzdařilejší a dokumentačně vysoce cennou část publikace lze považovat